

Formació del professorat al departament de Madriz, a Nicaragua

Formación del profesorado en el departamento de Madriz de Nicaragua

Training teachers in the district of Madriz in Nicaragua

Miquel F. Oliver Trobat, m.oliver@uib.es

Dolors Forteza Forteza, dolorsforteza@uib.es

Xavier González de Alaiza García, xgonzalez@uib.es

Professors de la Universitat de les Illes Balears.

Coordinadors del projecte de la Unitat de Concertació i Cooperació Municipalista (FP- UCOM).¹

Resum

Es presenta i s'analitza el Projecte de formació del professorat als municipis de la Unitat de Concertació i Cooperació Municipalista (FP-UCOM) de Nicaragua, que ha dut a terme un equip de la Universitat de les Illes Balears (UIB) en col·laboració amb la Universitat Nacional de Nicaragua de León (UNAN-León). En primer lloc, es presenten les característiques del sistema educatiu i de la formació del professorat (inicial i permanent) a Nicaragua així com les característiques socials i educatives dels quatre municipis que hi intervenen. A continuació, es descriu el projecte: orígens i finalitats, fases, participants, etc. També s'analitza l'avaluació qualitativa realitzada a partir d'entrevistes en profunditat als mateixos participants. Finalment, es fa una valoració sobre la continuïtat i les perspectives de futur del projecte.

Paraules clau

Formació del professorat; col·laboració interuniversitària; cooperació educativa.

Resumen

Se presenta y analiza el Proyecto de Formación del Profesorado en los municipios de la Unidad de Concertación y Cooperación Municipalista (FP-UCOM) de Nicaragua realizado por un equipo de la Universidad de les Illes Balears (UIB) en colaboración con la Universidad Nacional de Nicaragua de León (UNAN-León). En primer lugar se presentan las características del sistema educativo y de la formación del profesorado (inicial y permanente) en Nicaragua así como las características sociales y educativas de los cuatro municipios de intervención. A continuación se describe el proyecto: orígenes y finalidades, fases, participantes, etc. También se analiza la evaluación cualitativa realizada a partir de entrevistas en profundidad realizadas a los propios participantes. Finalmente se realiza una valoración sobre la continuidad y perspectivas de futuro del proyecto.

Palabras clave

Formación del profesorado; colaboración interuniversitaria; cooperació educativa.

1. Projecte de formació del professorat als municipis de la Unitat de Concertació i Cooperació Municipalista (FP-UCOM).

Abstract

This paper presents and analyses the Teacher Training Project in the municipalities that form part of the Municipal Coordination and Cooperation Unit (FP-UCOM in Spanish) in Nicaragua by a team from the University of the Balearic Islands (UIB) in collaboration with the National University of Nicaragua in León (UNAN-León). First, the characteristics of the education system and (initial and ongoing) teacher training in Nicaragua is described, as are the so-

cial and educational characteristics of the four intervening municipalities. The project is then described: origins and objectives, phases and participants, etc. The paper also analyses the qualitative evaluation conducted on the basis of in-depth interviews with the participants. Lastly, the continuity and future prospects of the project are assessed.

Keywords

Teacher training, inter-university collaboration, educational cooperation.

1. CARACTERÍSTIQUES DE L'EDUCACIÓ A NICARAGÜA

A partir de la Llei general d'educació de 2006, el sistema educatiu de Nicaragua s'organitza en:

- a) Etapes: períodes progressius en què es divideix el sistema educatiu i que s'estructuren i desenvolupen en funció de les necessitats d'aprenentatge de l'alumnat (educació general bàsica, educació superior, etc.).
- b) Nivells: períodes graduals del procés educatiu articulats dins de les etapes educatives (l'educació preescolar és el primer nivell de l'educació bàsica; l'educació primària, el segon, etc.).
- c) Modalitats: alternatives d'atenció educativa que s'organitzen en funció de les característiques específiques de les persones a qui es destina aquest servei (formal, no formal, educació regular, multigràu, etc.).
- d) Cicles: processos educatius que es desenvolupen en funció dels assoliments d'aprenentatge i que consisteixen en agrupacions de diversos graus d'un mateix nivell educatiu (per exemple el primer cicle de l'educació primària comprèn els quatre primers graus).
- e) Programes: conjunts d'accions educatives que tenen com a finalitat atendre les demandes i respondre a les expectatives de les persones.

L'educació general bàsica inclou tres nivells educatius: preescolar o preprimària, primària i secundària o mitjana.

L'educació preescolar o preprimària és el primer nivell de l'educació bàsica i està dirigida als alumnes menors de sis anys. Als nens i nenes de 0-2 anys (primer nivell) se'ls atén en la modalitat no formal, en què la comunitat té un paper més important i als educadors els manca formació específica. El segon nivell (3-4 anys) s'atén en les modalitats formal i no formal segons els casos. Només el grup de cinc i sis anys (tercer nivell) s'atén en educació formal a través de centres d'educació preescolar o aules annexes a escoles primàries; en teoria aquest nivell és obligatori.

L'educació primària està dividida en dos cicles: el primer abraça de primer a quart grau i el segon comprèn el cinquè i el sisè grau. Aquest nivell educatiu s'organitza sota tres modalitats: regular, multigràu i extraedat. La modalitat regular inclou la població de set a dotze anys, o a partir dels sis si han cursat l'educació preescolar, i consisteix en sis anys d'estudi de primer a sisè grau. En la primària multigràu un sol docent atén més d'un grau alhora. Un multigràu pur està format per estudiants de segon a quart grau o de cinquè i sisè grau. Les escoles amb aquesta modalitat poden ser completes o incompletes; completes, quan inclouen tots els graus d'ensenyament primari; incompletes, quan no els atenen tots. Finalment, la primària extraedat s'ofereix a infants i adolescents de nou a

quinze anys o més; en aquest cas l'escolarització es fa de manera concentrada amb una durada de tres anys.

L'educació secundària o mitjana està dirigida a preparar l'alumnat per continuar estudis superiors o per al futur laboral. Comprèn dos nivells: el cicle bàsic de tres anys de durada i comú per a tots els estudiants i el cicle diversificat. Aquest últim té una durada de dos anys per als que cursen el batxillerat (humanitats o ciències). Els que opten per l'educació tècnica secundària han de cursar tres anys i poden optar per un títol de tècnic mitjà o pels estudis de formació docent que es fan a les anomenades *escoles normals*.

EDUCACIÓ SECUNDÀRIA O MITJANA			
Graus	Cicle diversificat o quart cicle d'educació bàsica. Diplomes: batxiller, títol de tècnic i títol de mestre d'educació primària		
12		Educació tècnica	Formació docent: Mestre de Primària
11	Batxillerat en humanitats o ciències		
10			
9	Cicle bàsic o tercer cicle d'educació bàsica		
8			
7			
EDUCACIÓ PRIMÀRIA			
6	Segon cicle		Educació obligatòria
5			
4	Primer cicle		
3			
2			
1			
EDUCACIÓ PREESCOLAR			
5-6 anys	Tercer cicle		Educació no formal i educació formal
3-4 anys	Segon cicle		
0-2 anys	Primer cicle		

Taula 1. L'educació bàsica a Nicaragua. Font: elaboració pròpia a partir de la informació del Ministeri d'Educació (MINED).

2. LA FORMACIÓ INICIAL DEL PROFESSORAT

2.1. LA FORMACIÓ INICIAL DELS MESTRES D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

A Nicaragua, la formació inicial dels docents de primària és a càrrec del Ministeri d'Educació a través de les anomenades *escoles normals* i té una durada de sis anys: tres de corresponents al cicle bàsic i comú per a tot l'alumnat d'educació secundària i tres del cicle de diversificat corresponent a la formació específica per exercir de docent. L'alumnat obté el títol de Mestre d'Educació Primària.

L'any 2009, hi havia registrades a Nicaragua vuit escoles normals públiques, dues de subvencionades i tres de privades, distribuïdes a tot el territori nacional (Vargas Fallas; Gonzaga Martínez, Chinchilla Arguedas i Mejía Arias, 2010).

Així doncs, Nicaragua és un dels pocs països llatinoamericans que manté la formació dels mestres de primària fora de l'àmbit de l'educació superior. Aquest fet és motiu d'un debat tant a l'interior com a l'exterior del país, ja que es té consciència que la formació que reben els futurs mestres correspon més a una formació mitjana (secundària) que no a una formació superior, sens dubte necessària per exercir la docència amb professionalitat (Elvir, 2006).

2.2. LA FORMACIÓ INICIAL DELS PROFESSORS DE SECUNDÀRIA

La formació inicial dels professors de secundària s'imparteix a les facultats de ciències de l'educació de les universitats i està dirigida a formar docents de secundària segons l'especialitat. La durada és de cinc anys i el títol que s'obté és el de llicenciat en Ciències de l'Educació amb la menció específica de la seva especialitat.

3. LA FORMACIÓ PERMANENT DEL PROFESSORAT

En el marc de la formació permanent actualment trobem tres modalitats:

- a) Professionalització: dirigida a la formació de docents empírics.² La professionalització d'aquests docents es du a terme a través de 14 nuclis de professionalització coordinats per les escoles normals i ubicats majoritàriament en els mateixos centres. El Ministeri d'Educació (MINED) no forma mestres de preescolar, educació especial ni adults. La professionalització dels professors empírics de secundària es fa sota la tutela de les universitats.
- b) Formació permanent: ofereix cursos especials, tallers pedagògics, diplomatures, postgraus i màsters a fi d'actualitzar la formació dels mestres.
- c) Els tallers d'avaluació, programació i capacitació educativa (TEPCE): són trobades de docents de centres estatals, privades i subvencionades d'una mateixa circumscripció territorial i d'un mateix grau, àrea o disciplina. Tenen lloc l'últim divendres de cada mes i tenen com a objectiu planificar i avaluar conjuntament la intervenció educativa.

4. ELS SOUS DELS DOCENTS

Encara que des del 2001 han gaudit d'un augment important del sou (entorn del 330%), els docents nicaragüencs continuen en una situació de pobresa important, ja que el 2011 només tenen una capacitat de compra del 42,16% (mestres de primària) i del 45,90% (professors de secundària) de la cistella bàsica nicaragüenca.³

Cos docent	2001		2006		2011 ⁴	
	Córdoba nicaragüenca	Euro	Córdoba nicaragüenca	Euro	Córdoba nicaragüenca	Euro
Mestres de primària	1.209	45,11	1.950	72,76	3.950	147,40
Professors de secundària	1.438	53,66	2.100	78,36	4.300	160,46

Taula 2. Els sous dels docents a Nicaragua⁵

Font: elaboració pròpia a partir de la informació de Laguna, J. R. (2005) i informació del Diario el 19 digital (<http://www.el19digital.com>) del dia 21 de febrer de 2011 sobre l'increment salarial dels docents nicaragüencs.

2. A Nicaragua es denomina *docent empíric* a qui no té el títol de Mestre d'Educació Primària o un certificat de Ciències de l'Educació associat al nivell educatiu que imparteix (en el cas de la secundària). D'acord amb Elvir (2006) aquesta classificació complica l'anàlisi de l'empirisme i la informació disponible no permet distingir l'últim nivell assolit pels docents.

3. La cistella bàsica nicaragüenca es calcula a partir del preu de 53 productes bàsics i la quantitat de consum mensual necessari d'aquests per a una persona. Els productes s'agrupen en tres grups: aliments, béns i coses de casa, i vestuari. L'última cistella bàsica publicada pel Govern el febrer del 2011 arriba a un total de 9.368 córdobas (349,57 €) (<http://www.inide.gob.ni/>).

4. Increment anunciat pel Govern el mes d'abril de 2011.

5. Els canvis córdobas-euros calculats en aquesta taula s'han fet el 12 d'abril de 2011.

6. A Nicaragua el 16% de la població viu amb menys d'1,25 \$ el dia, és a dir, per sota de la línia internacional de la pobresa (UNICEF, 2011).

5. CARACTERÍSTIQUES DELS MUNICIPIS D'INTERVENCIÓ

5.1. Característiques generals

El nostre projecte s'ubica als quatre municipis del departament de Madriz que integren la UCOM (Las Sabanas, San Lucas, Telpaneca i Totogalpa) i que mantenen projectes de cooperació amb el Fons Mollorquí de Solidaritat i Cooperació (FMSC). El departament de Madriz està situat al nord muntanyós de Nicaragua, al costat de la frontera amb Hondures, i està integrat per nou municipis. La ciutat de Somoto, on té una seu la UNAN-León, en la qual es fan els cursos del projecte, és la capital departamental. És una zona amb una pobresa elevada (és el quart departament més pobre segons el mapa de pobresa de Nicaragua). El 83,9% de la població viu en zones rurals on l'activitat principal és l'agricultura (40% de la terra), amb una infraestructura productiva molt deficitària (moltes comunitats tenen només un pou comunitari). Principalment es conrea melca, blat de moro, mongetes, pita i cafè. El 30% de la terra es destina a ramaderia (pastures naturals associades a *tacotalas*). També hi ha un discret comerç amb Hondures i entre els pobles del departament. El 77,3% de la població és indígena, descendent de l'ètnia *chorotegas*.

Una gran part dels infants de la zona sobreviuen amb menys d'1,25 dòlars⁶ el dia i en molts casos abandonen l'escola per ajudar la família.

Municipi	Població urbana	%	Població rural	%	Total població	Superfície (km ²)	Densitat població (hab./km ²)
Las Sabanas	922	19,5	3.810	80,5	4.732	64,54	73,31
San Lucas	1.298	10,01	11.667	89,99	12.965	135,57	95,63
Telpaneca	2.879	17,8	13.293	82,2	16.172	300	53,90
Totogalpa	2.100	17	10.250	83	12.350	138,70	89,04
Total municipis	7.199	15,6	39.020	84,4	46.219	638,81	72,35

Taula 3. Dades bàsiques dels municipis d'intervenció. Font: elaboració pròpia a partir de la informació municipal (1999-2003).

Figura 1. Mapa de situació dels municipis d'intervenció.

5.2. L'EDUCACIÓ ALS MUNICIPIS DE LA UCOM

5.2.1. L'OFERTA EDUCATIVA

L'oferta educativa dels quatre municipis que configuren la UCOM està formada per 143 centres de primària (la majoria multigrau i ubicats en petits municipis o comunitats) amb un total de 8.046 alumnes escolaritzats; cinc centres d'educació secundària (ubicats en zones urbanes) amb 3.758 alumnes i un centre familiar d'educació rural⁷ situat a Telpaneca, que acull 70 alumnes.

	Nombre de centres	Nombre d'alumnes
Telpaneca	42	2.798
Totogalpa	23	2.242
Las Sabanas	47	842
San Lucas	31	2.164
TOTAL	143	8.046

Taula 4. Centres i alumnat d'educació primària. Font: dades facilitades per la UCOM a partir de la matrícula escolar del curs 2011.

	Nombre de centres	Nombre d'alumnes
Telpaneca	2	629
Totogalpa	1	989
Las Sabanas	1	1.051
San Lucas	1	1.089
TOTAL	5	3.758

Taula 5. Centres i alumnat d'educació secundària. Font: dades facilitades per la UCOM a partir de la matrícula escolar del curs 2011.

	Nombre de centres	Nombre d'alumnes
Telpaneca	1	70
Total	1	70

Taula 6. Centres i alumnat de centres familiars d'educació rural. Font: dades facilitades per la UCOM a partir de la matrícula escolar del curs 2011.

7. Vegeu l'apartat 6.2.3.

5.2.2. PROBLEMÀTIQUES ACTUALS DE L'EDUCACIÓ ALS MUNICIPIS D'INTERVENCIÓ

D'acord amb De Castilla (2009) l'educació a Nicaragua s'enfronta a dos problemes fonamentals: d'una banda, l'accés a l'educació, i, de l'altra, la qualitat de l'educació que reben els alumnes escolaritzats, a causa del baix nivell de formació dels docents de tots els nivells. Això és conseqüència del baix nivell de formació inicial dels mestres de primària i de l'alt empirisme existent entre els mestres de preescolar i de secundària. A aquestes problemàtiques podríem afegir l'alt índex d'absentisme escolar (amb una mitjana del 84%), les dificultats geogràfiques (població rural), la falta de recursos econòmics (sistema educatiu finançat de forma deficient) que es tradueix en infraestructures deficitàries, manca de material didàctic, inexistència d'especialistes, etc.

En el cas de l'educació secundària on tots els centres estan ubicats a les ciutats l'absentisme escolar és fins i tot més elevat que en altres nivells educatius.

	No assisteixen a classe (%)	Nombre absolut d'alumnes que no assisteixen a classe
Telpaneca	41,0	2.162
Totogalpa	43,4	1.847
Las Sabanas	27,8	411
San Lucas	32,9	1.269
TOTAL	36,27	5.689

Taula 7. Absentisme escolar (de 3 a 18 anys). Font: cens escolar 2007 i informes dels departaments i regions autònomes. MINED-2008.

En el nostre cas, ens interessa aprofundir dues problemàtiques sobre les quals pretenem incidir mitjançant el projecte que presentem: (a) la baixa formació del professorat i (b) la formació en les àrees rurals.

a) Baixa formació del professorat

Els municipis de la UCOM tenen un alt percentatge de mestres empírics. Encara que el percentatge mitjà de mestres empírics al conjunt de municipis frega el 40% (vegeu la taula 8), observem que és en l'educació preescolar on arriba al nivell més elevat (93,55%), se-

guit de l'educació secundària, on frega el 65%. Encara que el nivell d'empirisme en l'educació primària no sigui gaire elevat (8,2% de mitjana) hem de recordar que la formació inicial d'aquest tipus de professorat és pràcticament de batxillerat, per tant, la necessitat d'intervenció en aquest aspecte es pot generalitzar a tots els nivells educatius.

	Preescolar	Primària	Secundària	Total
Telpaneca	93,5	10,5	37,5	41,5
Totogalpa	96,8	11,3	44,4	37,8
Las Sabanas	88,9	0,0	100	39,3
San Lucas	95,0	11,0	77,8	41,2
TOTAL	93,55	8,2	64,92	39,95

Taula 8. Percentatge de mestres empírics en els municipis d'intervenció. Font: Laguna, J. R. (2005).

b) L'educació en les àrees rurals

L'alt percentatge de població rural d'aquests quatre municipis (amb una mitjana del 84%) i les dificultats geogràfiques de la regió muntanyosa dificulten, en gran manera, el desplaçament de l'alumnat per assistir a classe i obliguen a crear centres multigràu en moltes de les comunitats existents.

Aquesta situació problemàtica ha provocat el disseny de solucions organitzatives com és el cas dels nuclis educatius rurals de participació educativa (NERPE), que coordina els centres educatius anomenats *escoles satèl·lit* (escoles de primària incompleta o de multigràus) al voltant de l'anomenada *escuela base* (escoles de primària completa).

D'altra banda, els centres multigràu requereixen solucions metodològiques diferents. Un grup de mestres de diversos centres de Telpaneca van descriure'n les característiques per a un treball del curs presencial de la primera fase del projecte:

«Nosotros los docentes de la modalidad de multigrado de las siguientes escuelas, del Municipio de Telpaneca. Las Trojas, Las Flores y Oscar Maradiaga, trabajamos con los materiales didácticos como; programas de estudios 1 y 2 grado, 3 y 4

grado, y 5 y 6 grado, también nos apoyamos de orientaciones metodológicas para docentes de educación primaria, multigrado, enfoques pedagógicos y documentos de transformación canicular. Todo esto nos ha ayudado a desarrollar nuestras actividades de clases para un mejor aprendizaje de niñas y niños.

Los programas que utilizamos están estructurados de la siguiente manera:

- Por unidades, por tiempo, sugerido por cada tepce y por frecuencias semanales.
- Cada unidad consta con su competencia de grados, eje transversales, indicadores de logros, contenidos básicos y actividades sugeridas por grados, áreas y disciplinas (...)
- Utilizamos las guías de aprendizaje donde contienen las tres etapas fundamentales; Aprendo, Practico y Aplico.
- Incluyendo las cuatro habilidades de lenguaje: Lengua oral y Escrito, gramático
- Vocabulario y lengua no verbal, todo esto lo retomamos del programa, en el programa aparece el 70% de contenido de programación, y el 30% nosotros los adecuamos escogiendo un contenido, tomando en cuenta la necesidad mas sentido de la escuela y comunidad. Donde laboramos esto lo hacemos mensualmente, tratando de darle solución a los problemas más sentidos de la escuela y comunidad.

Para llevar a cabo nuestras actividades escolares nos valemos de los siguientes recursos de apoyo como: libros de texto de acuerdo a cada grado área y disciplina, libros de cuentos, enciclopedias, láminas, mapas, esferas, material de medio, material fungible, material desechable, diccionario, volantes, afiches, periódicos y libros donados por algunos organismos hacia algunas escuelas. Algunas de nuestras escuelas no contamos con estos recursos, pero solicitamos ayuda a otros maestros de experiencias investigamos contenidos en que tenemos mayor dificultad.

La unidad didáctica la desarrollamos de acuerdo al tepce y al tiempo sugerido de cada unidad.»⁸

8. Fragment d'un treball elaborat en el marc de la primera fase del projecte per les mestres Martha Elena Gómez, Sadia Francis Valladares Ortez, María Concepción Gómez Guerrero, Concepción del Socorro i Matey Gutiérrez dels centres multigràu Las Trojas, Las Flores i Oscar Maradiaga.

Una experiència interessant dirigida als joves de les zones rurals són els centres familiars d'educació rural (CEFER).⁹ A Nicaragua hi ha tres CEFER, un d'aquests és el de San Jerónimo de Telpaneca, que participa en el nostre projecte. En els centres esmentats es practica la pedagogia en alternança. L'alumnat du a terme una interacció permanent entre el medi rural i l'escola. L'educació és, per tant, molt propera a la vida i a la feina. Els valors morals i cívics tenen un paper fonamental i la participació dels pares de família és un element bàsic per a la gestió del centre.

En el camp de la inclusió es pot destacar l'experiència d'Els Pipitos, una associació sociovoluntària de pares, mares i amics de persones amb discapacitat que té per objectiu que aquests infants i joves assoleixin el ple desenvolupament i la felicitat en una societat amb igualtat d'oportunitats. Desenvolupen cinc programes: aprenentatge familiar comunitari, desenvolupament associatiu, integració social i gestió comunitària, sensibilització, incidència i promoció dels drets humans, i enfortiment institucional. Destaca el treball que realitzen per promoure la inclusió dels infants, adolescents i joves amb discapacitats en els sistemes educatius públic i privat.

Als municipis de Nicaragua, Els Pipitos disposen de prop de 50 centres d'educació primerenca (CET), un d'aquests ubicat al municipi de Telpaneca, que, a més de l'atenció educativa en el mateix centre, fa visites setmanals a domicili a les comunitats oferint atenció i seguiment individualitzat a partir d'un diagnòstic inicial de les persones que no es poden desplaçar al centre.

Aquest projecte és especialment important en el cas dels municipis en què intervenim, ja que els infants, adolescents i joves amb discapacitat que viuen a les zones rurals i comunitats més pobres són els que pateixen i viuen més desigualtats (Quintana, 2010).

6. EL PROJECTE DE FORMACIÓ DE PROFESSORAT FP-UCOM

6.1. ORÍGENS I FINALITAT DEL PROJECTE

El mes de juliol de 2010, 203 professionals de l'educació (directors de centres i professors de primària i

de secundària) dels municipis de Las Sabanas, Telpaneca, Totogalpa i San Lucas van iniciar un procés de formació professional i personal.

El projecte intenta impulsar canvis qualitius en la formació del professorat. Amb aquest objectiu es pretenen desenvolupar processos reflexius sobre el seu propi treball per comprendre les necessitats del sistema educatiu i la societat nicaragüenca i per adquirir els coneixements psicopedagògics i didàctics més actuals. Aquest procés reflexiu i, per tant, formatiu, es durà a terme durant tres anys, i es completarà amb un total de 100 hores formatives. Això ha de donar lloc a la presa de decisions raonada sobre els canvis que el professorat ha d'introduir en la tasca diària per contribuir, eficaçment, al perfeccionament de l'educació de l'alumnat, així com a la presa de decisions coordinada de tot l'equip de docents del centre. Aquesta finalitat s'ha de concretar en la millora del procés d'ensenyament i aprenentatge, i en l'increment significatiu del grau de coherència entre el pensament teòric del professorat i les habilitats que manifesta en la pràctica professional.

Per als docents empírics aquest projecte constituirà part de la seva professionalització, gràcies al reconeixement per part de les escoles normals i de les universitats. Tanmateix, per als docents titulats la formació esmentada serà un curs de postgrau reconegut per la UNAN-León i per la UIB.

L'experiència té els orígens en les premisses següents:

1. La valoració feta per la direcció de l'Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) en una visita als municipis que integren la UCOM i la proposta posterior d'articular un projecte de cooperació en què participessin la UNAN-León i la UIB.
2. L'acceptació explícita de la proposta per part de la UCOM, les alcaldies, les delegacions del Ministeri d'Educació de Nicaragua (MINED) i dels mateixos docents i directors així com la voluntat de participar en els processos d'anàlisi de necessitats amb vista a planificar la formació necessària.

9. Aquest moviment educatiu és conegut internacionalment amb el nom de centres educatius familiars de formació en alternança (CEFFA). Aquests centres es remunten a l'any 1935 i van ser creats per Jean Peyrat, un sacerdot rural, l'abbé Granereaux i un sindicat. L'experiència educativa es va iniciar a Sérignac-Péboudou, un poble del departament de Lot-et-Garonne, a França (Puig-Calvo, 2006).

3. L'existència de projectes de cooperació consolidats entre l'FMSC i els municipis que integren la UCOM, de manera general (agermanament de municipis i programes de desenvolupament), així com en el camp de l'ensenyament a través de les iniciatives de cooperació entre centres educatius de Nicaragua i Mallorca, Menorca i Eivissa.
4. La voluntat del professorat del Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació de la UIB i de la UNAN-León de dur a terme un projecte de formació del professorat als municipis esmentats, a partir de la iniciativa de l'OCDS i amb el finançament del Govern de les Illes Balears.
5. La voluntat de les parts implicades de tenir com a punt de partida les iniciatives i normatives organitzatives i curriculars vigents, regulades pel MINED.

Per això, el projecte FP-UCOM té una base comunitària i un ampli consens entre tots els agents participants. La planificació i l'execució s'han fet d'acord amb les demandes del mateix professorat i amb els altres projectes de cooperació en funcionament a la zona, coordinats per l'FMSC i la UCOM, i amb la participació activa de tots els municipis i les alcaldies d'aquests.

El procés de preparació del projecte es va iniciar el juliol del 2009, quan un equip de la UIB i de la UNAN-León amb seu a Somoto va mantenir diverses sessions de treball amb tots els agents implicats (delegats del MINED, directors, professorat, alcaldes, agents de cooperació, etc.) i va visitar centres educatius. Els resultats de l'anàlisi de necessitats van permetre l'elaboració del projecte formatiu que ens ocupa.

Durant els mesos d'abril i maig del 2010 el professor de la UNAN-León Douglas Narváez va realitzar una estada a la UIB durant la qual es va elaborar el projecte i es va planificar la formació que es volia desenvolupar. Així mateix, es van dissenyar i es van organitzar les aules virtuals del curs.

6.2. DESCRIPCIÓ DEL PROJECTE

L'acció formativa està dividida en tres anys i consta de sessions presencials i a distància mitjançant aules virtuals gestionades per la UIB.

Les sessions fetes durant l'any 2010 (de juliol a octubre) s'han dedicat a la gestió de l'aula i a l'anàlisi de diverses metodologies participatives. S'ha aprofundit en la planificació per competències, el treball en equip, la pràctica reflexiva del professorat i la direcció dels centres educatius, entre altres aspectes. Els objectius principals treballats han estat els següents:

1. Comprendre i valorar la realitat global del centre educatiu com a organització, des de diverses perspectives i a partir de la cultura de centre.
2. Desenvolupar actituds i tècniques específiques per a la direcció i la gestió escolars, per valorar-les adequadament i connectar-les amb els processos d'ensenyament-aprenentatge i els plantejaments de qualitat de l'educació.
3. Dominar tècniques de planificació i d'intervenció educativa per competències.
4. Millorar les habilitats lectores i de comunicació oral i escrita del docent.
5. Dominar tècniques de gestió i dinamització d'equips de treball i de reflexió sobre la pròpia pràctica des de la perspectiva d'organitzacions que aprenen i que estableixen processos de millora i d'innovació.

La segona fase de sessions, que s'iniciarà el 10 de juliol de 2011 de manera presencial i finalitzarà a finals d'octubre amb el tancament de les aules virtuals, es dedicarà a les didàctiques específiques i concretament a l'ensenyament de les ciències naturals i socials, física, química, matemàtiques, llengua i literatura. L'objectiu fonamental d'aquesta fase és el domini de les didàctiques específiques de les matèries que comparteixen els docents.

En la tercera fase, que tindrà lloc durant l'any 2012, es treballaran aspectes d'atenció a la diversitat, orientació educativa i tutoria acadèmica i es reforçaran les didàctiques específiques d'acord amb les necessitats detectades durant les sessions realitzades l'any 2011. Els objectius que es volen treballar són:

1. Tenir habilitat i sensibilitat per treballar amb metodologies d'educació inclusiva.
2. Adquirir tècniques d'orientació educativa i de tutoria acadèmica, així com tècniques de comunicació i relació amb les famílies.

3. Aprofundir en determinades didàctiques específiques de les matèries que imparteixen els docents d'acord amb les seves necessitats.

En la taula que hi ha a continuació es poden observar les diferents fases o etapes, la temporalització i les temàtiques respectives.

Fases del projecte formatiu	Any	Temàtica	Hores presencials	Hores a distància (aula virtual)
1a fase	2010	Gestió d'aula i metodologies participatives. Direcció de centres educatius	16	14
2a fase	2011	Didàctiques específiques	16	14
3a fase	2012	Atenció a la diversitat. Orientació educativa. Tutoria i didàctiques específiques	16	14
		Recapitulació i reflexió sobre la transferència de la formació rebuda	10 hores de treball de final de curs	
Durada total de l'acció formativa			100 hores	

Taula 9. Fases del projecte de formació FP-UCOM

L'equip de formadors està constituït per professorat de la UIB i de la UNAN-León i hi han col·laborat diversos becaris (alumnes de Pedagogia) de la UIB.

L'equip tècnic està format per tot el personal de la UCOM i també hi han col·laborat els becaris de la UIB amb la supervisió permanent de l'equip de l'FMSC.

Tots dos equips treballen de manera conjunta i sempre en connexió amb els mateixos protagonistes del projecte, els docents i els directors dels centres educatius.

Els docents participants que finalitzin la formació, a més de millorar la pràctica, rebran una certificació conjunta de les dues universitats (UIB i UNAN-León)

i els mestres empírics podran validar la formació realitzada per crèdits d'una titulació superior.

6.3. ELS CENTRES I EL PROFESSORAT QUE HAN PARTICIPAT EN EL PROJECTE

En el projecte han participat 28 centres i 123 mestres d'educació primària; 5 centres i 76 professors d'educació secundària, i 4 professors del CEFER San Jerónimo de Telpaneca.

	Nombre de centres existents	Nombre de centres participants	Nombre de professors participants
Telpaneca	42	9	45
Totogalpa	23	3	39
Las Sabanas	47	11	20
San Lucas	31	5	19
TOTAL	143	28	123

Taula 10. Centres i professorat d'educació primària participants

	Nombre de centres existents	Nombre de centres participants	Nombre de professors participants
Telpaneca	2	2	29
Totogalpa	1	1	18
Las Sabanas	1	1	17
San Lucas	1	1	12
TOTAL	5	5	76

Taula 11. Centres i professorat d'educació secundària participants

	Nombre de centres existents	Nombre de centres participants	Nombre de professors participants
Telpaneca	1	1	4
TOTAL	1	1	4

Taula 12. Centres i professorat de centres familiars d'educació rural participants

A continuació, es mostra una relació del nom dels centres participants per nivell educatiu. Es pot destacar que, llevat de casos excepcionals, hi han participat tots els docents del centre per facilitar el canvi global i coordinat de l'equip docent.

fundit a 84 dels participants (43 docents de secundària i 41 de primària).

Entre altres qüestions se'ls van plantejar preguntes sobre:

	Centres de primària	CEFER	Centres de secundària
Telpaneca	Cerro Grande de San Francisco El Rodeo Hermano de Fresno Hilda Maradiaga Las Trojas Nuestra Señora de Guadalupe Óscar Maradiaga San Francisco	CEFER San Jerónimo	Instituto Monseñor Ernesto Gutiérrez Carrión Instituto Rural Básico Santo Domingo de Guzmán
Totogalpa	Juan Pablo II Nicarao San Miguel Arcángel		Instituto Julio César Castillo Ubau
Las Sabanas	Centro Escolar Cristo Rey Dios es Amor Divino Corazón El Pegador Escuela Nueva Esperanza Jesucristo con Nosotros NERP El Pegador Niño Dios Centro Escolar Rafaela Herrera Rubén Darío Rural Mixta Miramar		Instituto Padre Rafael María Fabreto
San Lucas	15 de Septiembre Centro Escolar Cristo Rey Jesús de Nazareth José Julián Rodríguez José Santos Zelaya		Centro Escolar Cristo Rey

- Què els estava aportant el curs tant des d'una perspectiva professional com personal en el context de la pràctica educativa al seu centre.
- Quines expectatives personals i com a docents tenien després d'haver rebut el curs de formació.

A partir de les aportacions qualitatives dels entrevistats es va dur a terme una valoració quantitativa (Martí, G. i Iglesias, A., 2010).¹⁰ A continuació s'analitza una part dels resultats per nivells educatius.

6.4.1. VALORACIÓ DEL PROFESSORAT DE SECUNDÀRIA

D'entre les moltes aportacions que fan els professors entrevistats respecte al que els ha aportat el curs analitzem les que fan referència a la millora com a docents i a la millora personal i com a equip.

Per municipis (vegeu el gràfic 1) observem que els do-

cents de secundària de Las Sabanas són els que més aportacions fan respecte al fet que el curs els ha ajudat a millorar com a docents (100%), seguits de Totogalpa (91,66%), Telpaneca (85,7%) i finalment San Lucas (76,92%). També són importants les aportacions relacionades amb la millora personal i com a

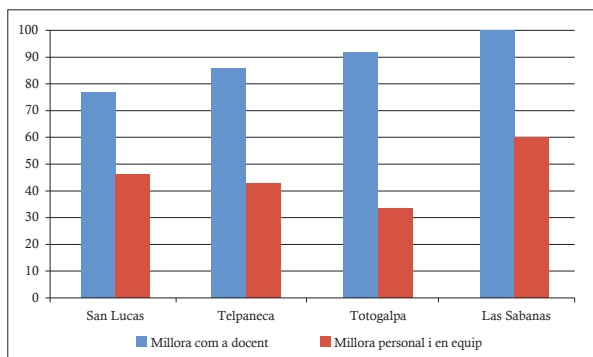
Taula 13. Relació de centres participants per nivell educatiu

6. 4. AVALUACIÓ DEL PROJECTE

Per avaluar el projecte en la primera fase d'aplicació, una vegada finalitzat, es va fer una entrevista en pro-

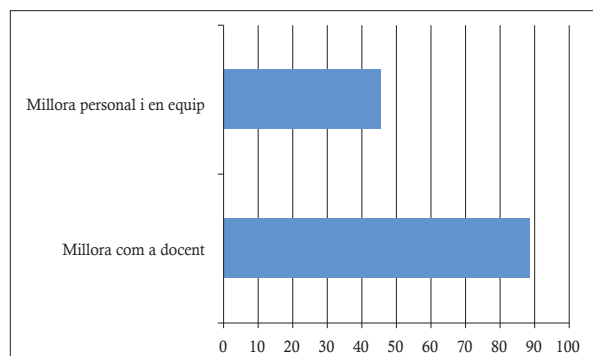
¹⁰ Totes les dades que apareixen als gràfics, tant les relatives als docents de secundària com de primària, han estat obtingudes per Martí, G. i Iglesias, A. (2010) a partir de les entrevistes d'avaluació del curs fetes a una mostra aleatòria de 43 professors de secundària (13 de San Lucas, 13 de Telpaneca, 12 de Totogalpa i 5 de Las Sabanas).

equip, ja que en el cas de Las Sabanas apareix en el 60%, seguit de San Lucas (46,14%), Telpaneca (42,85%) i Totogalpa (33,33).

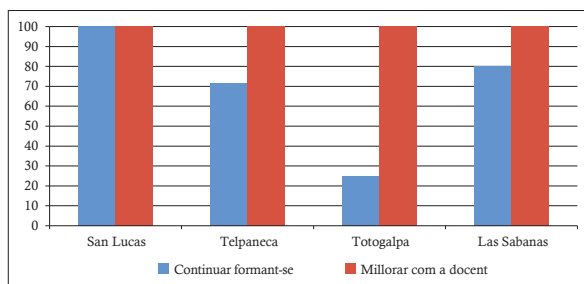
Gràfic 1. Aportacions del curs rebut pel professorat de secundària, per municipis.

Globalment, el 88,57% dels docents de secundària assenyalen que d'alguna manera el curs els ha ajudat a ser millors docents; d'altra banda, el 45,58% destaca alguna idea al voltant del fet que els ha ajudat a millorar des del punt de vista personal i com a equip de treball.

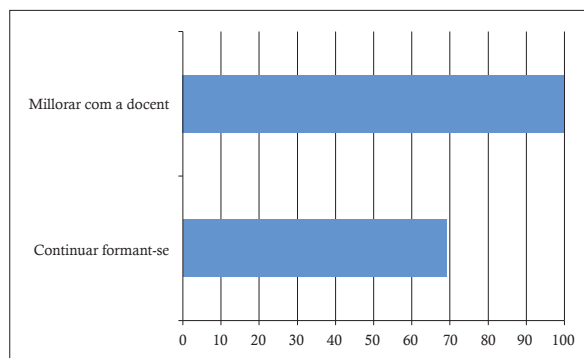
Gràfic 2. Mitjana de les aportacions del curs rebut pel professorat de secundària.

Quant a les expectatives que els ha generat el curs destaca el fet que tots els docents fan alguna aportació relacionada amb l'expectativa personal de millorar com a docents en el futur (100% en cada un dels municipis); d'altra banda, en molts casos fan alguna aportació relacionada amb la intenció de continuar formant-se en el futur. En el cas de San Lucas afecta la totalitat dels docents entrevistats (100%), seguit de Telpaneca (71,42%), Las Sabanas (80%) i Totogalpa (25%).

Gràfic 3. Expectatives generades a partir del curs rebut pel professorat de secundària, per municipis.

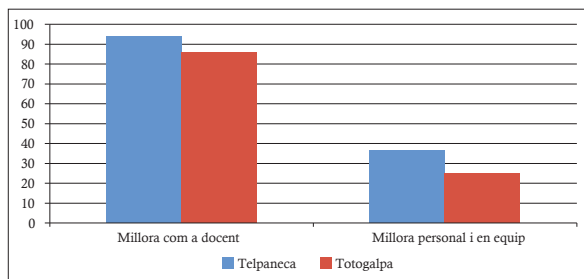
De manera global, el 100% dels docents fa alguna aportació relacionada amb la intenció de millorar com a docent en el futur i el 69,10% destaca la intenció de continuar formant-se.

Gràfic 4. Mitjana de les expectatives generades a partir del curs rebut pel professorat de secundària.

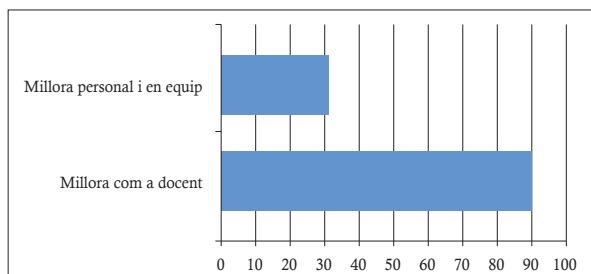
6.4.2. VALORACIÓ DEL PROFESSORAT DE PRIMÀRIA

La gran majoria de docents de primària entrevistats destaca que el curs els ha ajudat a millorar com a docents (el 93,93% de mestres en el cas de Telpaneca i el 85,71% a Totogalpa). D'altra banda, el 36,36% dels mestres de Telpaneca posa l'accent en el fet que el curs els ha ajudat a millorar des del punt de vista personal o en el treball en equip.

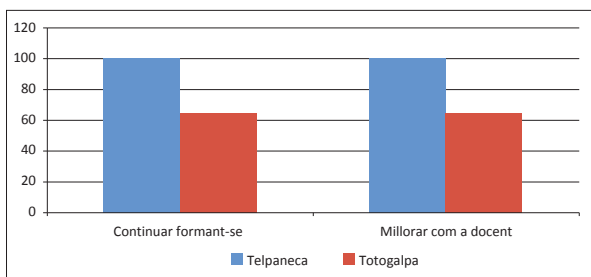
Gràfic 5. Aportacions del curs rebut pel professorat de primària, per municipis.

Es pot emfatitzar que el 89,82% dels mestres consideren que el curs els ha ajudat a millorar com a docents i al 45,58% els ha ajudat a millorar des del punt de vista personal i en equip.

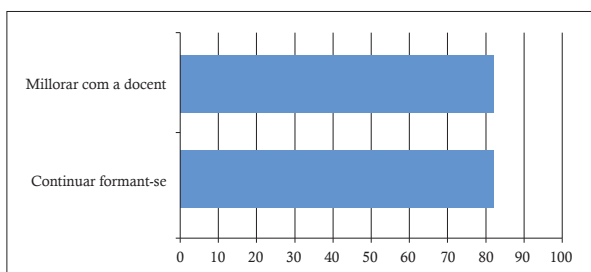
Gràfic 6. Mitjana de les aportacions del curs rebut pel professorat de secundària.

Quant a les expectatives manifestades pel professorat de primària la totalitat dels mestres entrevistats de Telpaneca manifesten que volen millorar com a docents i que pensen continuar formant-se, mentre que en el cas de Totogalpa el 64,28% fa alguna proposta relacionada amb la intenció de continuar formant-se i té la intenció de continuar millorant com a docent.

Gràfic 7. Expectatives generades a partir del curs rebut pel professorat de primària, per municipis.

En un sentit ampli, el 82,14% dels docents entrevistats recalquen la necessitat de millorar com a docents i de continuar formant-se.

Gràfic 8. Mitjana de les expectatives generades a partir del curs rebut pel professorat de primària.

6.5. CONTINUÏTAT DEL PROJECTE I PERSPECTIVES DE FUTUR

A dia d'avui, i una vegada conculsa la primera fase del projecte (amb les primeres 30 hores de formació), hem de fer un balanç molt positiu de la participació i l'evolució de l'acció formativa.

La participació dels docents i directius en el curs ha estat exemplar. La totalitat dels 203 docents ha aprofitat i ha finalitzat amb èxit la primera etapa del curs, tant la fase presencial com la fase en línia.

La valoració dels docents sobre les aportacions del curs i sobre les expectatives de futur és clarament favorable i esperançadora. Pràcticament el 90% dels docents participants consideren que el curs els està servint per renovar-se com a docents i entre el 30% (mestres de primària) i el 45% (professors de secundària) consideren que els ajuda des del punt de vista personal i en el treball en equip. Així mateix es distingeix el fet que aproximadament un 70% dels professors de secundària i més del 80% dels de primària volen dur a terme noves accions formatives després del curs amb la intenció de continuar millorant com a docents.

Cal destacar que l'èxit de la primera etapa del projecte és fruit, sens dubte, de la coordinació i cooperació constants entre els usuaris (mestres, professors i directors) i tots els agents participants en l'acció formativa (MINED, municipis, entitats de cooperació, universitats i centres educatius).

D'altra banda, la inserció del projecte formatiu en el marc de projectes més amplis de cooperació (agermanaments de ciutats i de centres educatius) dóna sentit a una intervenció global amb perspectives de canvi i millora social i educativa a la província nicaragüenca de Madriz.

En aquests moments i una vegada tancat el primer període, s'està treballant en la planificació i l'organització del segon microcurs formatiu dedicat a didàctiques específiques que, amb tota probabilitat, serà altra vegada un èxit, tal com ens ha mostrat l'experiència que s'ha desenvolupat fins ara.

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Castilla Urbina, M. de (2009). *Modelo global e integral de organización escolar y gestión del currículo, para la elevación de la calidad de la Educación Básica y Media en Nicaragua* [Document digital]. Managua (Nicaragua). Obtingut de: www.mined.gob.ni/.../Dec_Octav_vrsMod_Glob_Integ_Org_Esc_Gest_Curric.pdf (Consulta: 15 d'abril de 2011).
- Laguna, J. R. (2005). *Radiografía del Empirismo Docente 2004: Un análisis de la situación de los docentes nicaragienses*. Managua: MINED.
- Martí, G.; & Iglesias, A. (2010). *Evaluación del Proyecto de Formación del profesorado en los municipios de la Unidad de Concertación y Cooperación Municipalista de la provincia de Madriz (Nicaragua)* [Document Policopiat].
- Puig-Calvo, P. (2006). *Los Centros de Formación por alternancia: desarrollo de las personas y de su medio*. Universitat Internacional de Catalunya. Departament de Ciències de l'Educació. <http://hdl.handle.net/10803/9345> (Consulta: 15 d'abril de 2011).
- Quintana Flores, M. (2010). *El caso de los Pipitos de Nicaragua: una experiencia innovadora de inclusión*. Buenos Aires: Foro Latinoamericano de Políticas Educativas. Obtingut de: http://www.foro-latino.org/flape/producciones/estudios_Flape/Nicaragua2edit.pdf (Consulta: 16 d'abril de 2011).
- UNICEF (2010). *Estadísticas. UNICEF 2010* Obtingut de: http://www.unicef.org/spanish/infobycountry/nicaragua_statistics.html (Consulta: 15 d' abril de 2011).
- Vargas Fallas, C.; Gonzaga Martínez, W.; Chinchilla Arguedas, G.; & Mejía Arias, N. (2010). Módulos de educación rural para la formación de docentes de educación primaria o básica de costa rica y nicaragua. *Patriagrande. Revista Centroamericana de Educación* (1), 1, 1-17. Obtingut de: <http://www.ceducar.info/OJS>. (Consulta: 15 d' abril de 2011).

Per citar aquest article:

Oliver Trobat, M. F.; Forteza Forteza, D.; & González de Alaiza García, X. (2011). Formació del professorat al departament de Madriz, a Nicaragua. *Innov[IB]. Recursos i Recerca Educativa de les Illes Balears*, 2. 257-270. Obtingut de: <http://www.innovib.cat/numero-2/pdfs/art27.pdf>